CINEMA PARADISO

Guia didàctica per al professorat
Material per a l'alumnat

Fitxa Tècnica

TÍTOL :	CINEMA PARADISO
DURADA:	124'
NACIONALITAT i ANY:	Itàlia/França, 1989
DIRECTOR:	Giuseppe Tomatore
ACTORS i ACTRIUS:	Jacques Perrin (Salvatore) Philippe Noiret (Alfredo) Brigitte Fossey (Elena) Salvatore Cascio (Salvatore nen) Marco Leonardi (Salvatore jove) Pupella Maggio (mare gran) Antonella Attili (mare jove) Isa Danieli (Anna) Enzo Cannavale (Spaccafico) Leopoldo Trieste (sacerdot)
GUIÓ:	Giuseppe Tomatore
FOTOGRAFIA:	Blasco Giurato.
PRODUCCIÓ:	Franco Cristaldi per Les Filmes Ariane, TF-1, RAI-3.

MÚSICA:	Ennio Morricone.
DIRECCIÓ ARTÍSTICA:	Andre Crisanti
MUNTATGE:	Mario Mora

Sinopsi

La pel·lícula es desenvolupa en un llarg *flashback* que narra la infància i joventut d'un reconegut director de cinema (Salvatore o Totó) que torna, un cop ja consagrat, al seu poble natal situat a Sicília, per assistir a l'enterrament del seu amic Alfredo, projeccionista del Cinema Nuovo Paradiso. L'enterrament és el punt de partida per explicar la vida del protagonista, però també la del cinema del poble i els canvis que s'hi han produït després de la Segona Guerra Mundial.

GUIA DIDÀCTICA PER AL PROFESSORAT

Etapa recomanada: Secundària Obligatòria

Tema principal i possibles subtemes que tracta la pel·lícula

- El còmic i el seu llenguatge
- Les històries i els personatges dels còmics
- La història del còmic
- El triomf i el reconeixement personal

Subtemes

- La importància de l'existència del cinema en la vida dels pobles
- El seu funcionament tècnic
- Els gèneres cinematogràfics
- El cinema com a mitjà de propaganda, la censura i el control de la informació
- El pas del cinema públic al privat. El cinema com a negoci vinculat a l'oci
- L'aparició de la televisió i la progressiva pèrdua de popularitat del cinema
- El desplaçament del cinema a les grans ciutats
- L'aprenentatge sentimental a través del cinema
- El xoc entre realitat i ficció

Relacions que es poden establir

La pel·lícula de Giuseppe Tornatore, *Cinema Paradiso*, ens parla de la màgia del món del cinema, de la importància social, econòmica i cultural d'aquest mitjà, així com de la seva capacitat per incidir en l'aprenentatge i en les formes de pensar i de sentir de la gent. A través de la història del petit cinema d'un poble de la costa siciliana, se'ns mostra la fascinació que provoquen les imatges cinematogràfiques. La presència del cinema en el poble és relatada a través de la trajectòria vital de Totó, el personatge principal, des de la seva infància fins a l'edat adulta, passant per la joventut. Un *flashback* ens trasllada, a l'inici de la pel·lícula, dels anys vuitanta fins a mitjan anys quaranta, convertint la història en el record que el propi Totó, ja de gran, té de la seva vida al poble. La pel·lícula ens explica clarament les vicissituds del Cinema Paradís fins a la seva decadència i les relacions que la gent del poble hi té. A través del film podem apreciar com aquest mitjà de comunicació formava part de la vida del poble, de la memòria col·lectiva dels seus habitants, i també dels seus somnis, desigs i fins i tot de les seves formes de pensar. En definitiva, del seu imaginari construït a partir de la cultura visual aportada pel cinema.

La pel·lícula realitzada per Tornatore l'any 1989, premiada en el Festival de Cannes i posteriorment Oscar a la millor pel·lícula estrangera, constata la presència de la memòria popular italiana que prové, en bona part, del cinema, i reivindica un cinema popular la presència del qual és poc sovintejada avui dia. La situació una mica en decadència de la producció i exhibició cinematogràfica a Itàlia en el moment de la realització de la pel·lícula també influí en els temes que s'hi tracten.

Objectius formatius

- Valorar l'impacte i el paper del cinema en la societat.
- Entendre que el cinema és un instrument d'aprenentatge molt important dins el marc d'una cultura visual.
- Entendre les relacions entre un espai fictici (el de les pel·lícules) i la realitat (la dels espectadors).
- Aprendre a llegir i a interpretar obres cinematogràfiques mitjançant l'extracció de significats de la totalitat de la narració, però també de fragments concrets.
- Conèixer alguns aspectes de la història del cinema.
- Ser capaç d'exposar idees i opinions pròpies de forma argumentada.
- Ser capaç d'observar de forma crítica la pròpia experiència i el context actual vinculat al cinema.

Recomanacions per visualitzar la pel·lícula a l'aula

La pel·lícula es pot visualitzar tota sencera. Després, durant les activitats, es recomana tornar-ne a passar alguns fragments.

Proposta d'activitats

1. Abans de veure la pel·lícula

Abans de veure la pel·lícula seria interessant esbrinar què saben i entenen els alumnes i les alumnes sobre el cinema. Poden exposar quins hàbits tenen respecte a aquest mitjà, quan van al cinema, quin tipus de pel·lícules veuen... Com que la pel·lícula ens mostra el paper que tenia el cinema en un determinat context, serà interessant, un cop vista i treballada, poder tornar a pensar què passa avui dia amb el cinema i com ens hi relacionem nosaltres. Per això es proposa fer aquesta prèvia.

Seria molt útil poder situar el context geogràfic i històric on s'esdevé la pel·lícula. Giancaldo és un poble molt petit de l'illa de Sicília. Sicília va ser una de les parts més pobres d'Itàlia. L'emigració cap a Amèrica, la involució econòmica durant el mandat de Mussolini, el desastre que suposà per al país la guerra, la disminució de la producció agrícola... A diferència de la industrialització del nord del país, la modernització i millora econòmica del sud serà molta lenta i trigarà a arribar a Sicília.

Cal deixar clar que la pel·lícula ens ha de servir per aprendre més coses sobre el cinema; per aquest motiu caldrà que ens fixem amb alguns elements que seran importants de cara al treball posterior. Es poden donar aquestes tres pautes:

-Estar atents en com canvia l'edifici del cinema i el poble a mesura que passa el temps i els personatges es fan grans.

-Observar la relació que tenen els personatges amb el cinema (sobretot Alfredo i Totó).

-Fixar-se amb el que passa dins la sala del cinema i el tipus de pel·lícules que s'hi exhibeixen.

2. Després de veure la pel·lícula

2.1 Activitat prèvia

Es proposa fer algunes preguntes per recordar el que hem vist i començar a incidir en alguns dels temes que tractarem.

1. A on i quan passa la pel·lícula?

2. Quina importància creus que té l'existència del cinema en aquest petit poble?

3. T'ha sorprès el que passa a dins del cinema i com la gent va a veure les pel·lícules? Podeu recordar algunes escenes de com es comporta el públic? (El públic a vegades imita, d'altres critica, d'altres plora. Hi ha una exhibició directa dels sentiments.)

3. La música juga una paper important en la pel·lícula. Què en recordes? (Temes que es repeteixen, els moments en els quals se senten, si accentua l'emotivitat...)

4. Fes un comentari valoratiu sobre la pel·lícula, si t'ha agradat o no, per què i quins aspectes en destacaries.

2.2. De les expectatives a la realitat

Fóra bo parlar una mica del que els ha sorprès de la pel·lícula. Què han trobat curiós de la societat que s'hi retrata.

2.3. Observació d'elements relacionats amb el relat cinematogràfic

Es pot fer un petit repàs per entendre alguns aspectes narratius de la història, tot i que no es pretén treballar-los amb l'alumnat.

- **L'estructura narrativa.** Narrativament, i un cop estem narrant la història en *flashback*, el relat avança seguint el creixement de Totó, els canvis que sofreix el cinema i el desenvolupament del poble. Les vivències de Totó s'intercalen sempre amb moments de projecció dins la sala. Així, la història també circula paral·lelament a tot un seguit de pel·lícules que s'hi van mostrant i que formaran part de l'imaginari cinematogràfic de l'època.

- **Els personatges.** Més endavant es proposa treballar amb els personatges i la seva relació amb el cinema.

- **Els espais i el temps fílmic.** La història s'esdevé a l'interior del Cinema Paradís, però també en algunes localitzacions del poble, sobretot la plaça. Cinematogràficament s'estableix una relació constant entre el que passa a dins i el que passa a fora (el món de la ficció i el de la realitat). Temporalment s'estableix la història com un gran *flashback* i només en moments concrets tornem al que seria el temps present de la pel·lícula. El temps ve regit sobretot pel creixement del mateix Totó, pels esdeveniment històrics i pels canvis urbans que podem detectar a la plaça, que ens il·lustren canvis de tipus social i econòmic.

2.4. Observació d'elements relacionats amb el llenguatge cinematogràfic

En la proposta que es fa no es tractaran aspectes concrets del llenguatge cinematogràfic ja que ens centrarem a parlar més del cinema des d'un punt de vista històric, social i tècnic. Sí que cal, però, veure com a través del muntatge i d'un cert ús dels elements visuals se'ns mostren significats concrets.

3. La pel·lícula i ..... el món del cinema

Passat i present del cinema

En total es proposen 6 activitats que pretenen treballar el paper social del cinema. Entendre què representa el cinema en el context de la pel·lícula i indagar finalment què representa avui dia per a l'alumnat.

3.1. El Cinema Paradís

Aquesta activitat proposa fer una lectura dels canvis escènics que proporcionen significats no del tot literals. Concretament es vol parlar dels canvis de l'**edifici del cinema** i també de la **plaça del poble**. Ambdós mostren l'evolució produïda en el si del món del cinema i també en la societat de la postguerra. Fóra interessant poder tornar a passar fragments dels dos espais. Les preguntes claus serien:

-Enumereu els canvis que es van produint en l'edifici del Cinema Paradís (mobiliari, estructura, façana, il·luminació... enderrocament final).

-Què signifiquen tots aquests canvis?

-Com es comporta la gent dins la sala? Què fan que no faríem mai nosaltres?

-El cinema està situat a la plaça del poble. Expliqueu com canvia la plaça del poble, quins elements hi ha a l'inici i quins hi ha al final, quins espais s'han guanyat i quins espais s'han perdut. La plaça és el mirall de com la societat de la Itàlia de la postguerra, i concretament els petits pobles del sud, va avançant.

Textos d'ajuda:

La Plaça

A l'inici de la pel·lícula, la plaça és una esplanada de sorra on la gent hi desenvolupa tota una sèrie d'activitats quotidianes (rentar la roba, vendre, anar a buscar aigua, esperar per rebre feina al camp…). Veiem que no hi ha cotxes sinó animals i carros. Els elements importants de la plaça són el cinema, l'església, els cafès i la font. La plaça és un espai públic compartit per tothom. Aquest espai variarà amb el desenvolupament econòmic de la regió. Es pavimentarà, apareixerà la zona per als cotxes, els anuncis aniran envoltant l'espai... la plaça es converteix en un lloc de pas, no en un espai on s'hi desenvolupen diferents activitats que aglutinen la gent del poble. El desmantellament i el canvi d'aquest espai públic ens remet també a allò que s'esdevé al cinema en passar del públic al privat, de la necessitat social a la necessitat individual.

El Cinema Paradís

L'edifici del Cinema Paradís ens ofereix, de forma literal i a vegades metafòrica, els canvis que la indústria i el mitjà cinematogràfic sofreixen durant la segona meitat del segle XX. El vell Cinema Paradís és un edifici senzill que no destaca respecte als de la resta de la plaça. El cinema és del poble i està a càrrec de l'església, institució que el controla. Per dins és com un teatre, la gent hi porta les cadires de casa. Tothom hi pot entrar, però hi ha separació de classes. L' incendi del cinema marca un punt d'inflexió que no és en absolut gratuït sinó que representa la separació amb l'església i la seva privatització. Els canvis arquitectònics en el nou edifici també ens ho indiquen: llums de neó, colors vius i un cert luxe configuren el nou espai dedicat a l'espectacle que destaca força més en el si de la plaça. Aquesta novetat no durarà gaire ja que el Nou Cinema Paradís es veurà afectat per la fi de l' era daurada de Hollywood i per un creixent desenvolupament econòmic a Itàlia que permetrà la progressiva implantació de la televisió a les llars. Això provocarà un descens en el públic i problemes en la distribució. Els cinemes petits ja no són rendibles i l'exhibició cinematogràfica es trasllada a les grans ciutats. El definitiu enderrocament del cinema per construir-hi un pàrquing representa la desaparició del testimoni de la memòria col·lectiva d'alguns dels habitants del poble. L'escena en què els joves juguen amb les rates ens diu que per a ells el cinema Paradís no té cap significat especial ja que han crescut amb uns altres referents visuals.

3.2. Les pel·lícules que s'hi projecten

En aquest apartat es pretén indagar una mica quines pel·lícules o cartells hem vist a la pel·lícula i parlar també dels gèneres cinematogràfics.

- Quines són actualment les pel·lícules de més èxit? Citen unes quantes i digues quines són les seves característiques. S'assemblen a les que agradaven a la gent de *Cinema Paradiso*? Per què creus que en l'actualitat mirem aquest tipus de pel·lícules?

- Reconeixes algunes de les pel·lícules o cartells que apareixen en el film?

- Els fragments de pel·lícules i els cartells que van apareixent a la pel·lícula pertanyen a diferents gèneres cinematogràfics. Has identificat pel·lícules d'algun d'aquests gèneres?

- El cinema bèl·lic
- El drama
- El cinema negre
- La propaganda política
- El western
- La comèdia
- El cinema de terror

Algunes referències que hi apareixen: *Casablanca, Jean Renoir, Allò que el vent s'endugué, Gilda, Nosferatu, El gordo y el flaco, Charlot, Buster Keaton, Ulises, Gangsterisme...*

En la pel·lícula també hi apareixen escenes amb fragments de films del **Neorealisme** italià, cinema que representa no ja una ficció, sinó la realitat que viu Itàlia. Aquest és un altre dels elements que cal tractar atès que permet parlar del context històric i de la situació d'Itàlia durant la postguerra, sobretot de la diferència entre les condicions del nord i del sud del país, on encara s'havia de produir el desenvolupament. El cinema del Neorealisme també es contraposa amb les grans produccions de Hollywood, generalment plenes d'il·lusions, de romanticisme i de finals feliços.

3.3. Els Personatges

En aquesta activitat es proposa veure la relació que diferents personatges de la pel·lícula estableixen amb el cinema. En cada cas, la importància i influència del cinema varia. Cal veure com aquest esdevé font de la formació sentimental i cultural per a molta gent del poble. Es proposen treballar les següents qüestions sobre cada personatge:

Totó

- Quina influència té el cinema en la vida d'en Totó?
- Com canvia la seva relació amb el cinema en les tres etapes de la seva vida?

- Què et sembla el fet que Totó aprengui moltes coses de la vida a través del cinema?

Alfredo

- Fes una descripció del personatge de l'Alfredo.
- Com relacionaries la vida de l'Alfredo i els canvis que s'hi produeixen amb l'evolució del cinema?
- Què creus que representa que l'Alfredo no sàpiga escriure?
- Què creus que representa que l'Alfredo traslladi la projecció de la sala a la plaça?
- Què creus que representa que l'Alfredo es quedi cec?
- L'Alfredo sempre cita personatges de pel·lícules. Per què creus que diu el que diuen els personatges per explicar una cosa de la realitat?

Mare de Totó

- Quina relació té la mare amb el cinema?
- Què pensa del que fa el seu fill?
- Li importa el cinema?
- Per què diríeu que té aquesta actitud?

Elena

- Recordeu quan veiem per primera vegada l'Elena. Per què ens la presenten així, o per què Totó la veu així per primera vegada?
- Elena és com un amor idíl·lic. Què creus que té a veure això amb el cinema?

Boig de la plaça

- Quin sentit té que hi hagi un personatge com aquest a la pel·lícula?
- Canvia la seva vida de l'inici al final de la pel·lícula, o és l'únic que sobreviu, més o menys de la mateixa manera, als canvis?
- Segurament és un dels únics personatges que no s'entusiasma pel cinema, ni tan sols hi va. Tot i estar lluny de la ficció, creieu que es troba més proper a la realitat?

3.4. Un cartell per a *Cinema Paradiso*

Es proposa una activitat de caràcter creatiu en la qual l'alumnat ha de fer un cartell per a la pel·lícula *Cinema Paradiso*. Evidentment, ha de ser molt diferent de l'original. La idea seria que el cartell pogués reflectir algunes de les idees que s'han estat treballant.

La tècnica que es proposa és lliure. Es recomana treballar en format Din-A3.

3.5. Entrevista als avis

Aquesta activitat pretén relacionar el que s'esdevé a la pel·lícula amb l'experiència que persones properes a l'alumnat puguin haver tingut quan eren joves pel que fa al cinema. Es tracta que els nois i les noies puguin fer una entrevista als seus avis, o a persones grans, per indagar quina relació van tenir ells amb el cinema quan eren petits i joves. També volem veure si podem relacionar-hi coses que ja hem vist a la pel·lícula o descobrir-ne de noves.

L'alumnat cal que sigui capaç de preparar l'entrevista, de portar-la a terme i d'analitzar-ne la posterior informació. És important que també realitzi un bon redactat del que ha descobert.

3.6. Nosaltres i el cinema

Aquesta activitat conclusiva es planteja en forma de debat. Es vol discutir, un cop hem conegut el context que il·lustra *Cinema Paradiso*, com veiem el cinema i la indústria cinematogràfica actual, i sobretot quina relació té l'alumnat amb el cinema i com varia aquesta relació pel que fa als habitants del poble de *Cinema Paradiso*.

Alguns punts per a la discussió poden ser:

- Diferències entre la societat que hem vist a la pel·lícula i la nostra.
- Tot recordant l'edifici del Cinema Paradís, parleu de com són actualment les sales de cinema (disseny, façanes, situació, espais interiors...). Quines millores observeu i què s'ha perdut?
- Pensant en els espectadors del Cinema Paradís, quins costums teniu quan aneu al cinema?
- Hem vist que les pel·lícules que veien al Cinema Paradís educaven el públic, els ensenyaven valors, idees, maneres de parlar, els procuraven desigs i a vegades els feien observar críticament la realitat. Què creieu que ens ensenyen les pel·lícules d'avui dia? (Aquesta qüestió es pot pensar a partir d'exemples.)
- Què n'apreneu vosaltres, del cinema?

4. Altres recursos

De *Cinema Paradiso*

CASTRO, Antonio. (2000): *Miradas sobre el mundo: veinte conversaciones con cineastas.* Asociación Cinéfila RE BROSS. Cáceres.

PLANELLA SERRA, Montserrat. (2001): *El cine y la creación de imaginarios.* Dins de Guías Praxis para el profesorado, Educación Plàstica y Visual. Barcelona: Editorial Praxis. (Part de les idees d'aquesta guia han estat elaborades seguint aquesta proposta didàctica, feta per la mateixa persona que ha redactat la guia.)

SESTI, Mario. (1994): *Nuovo cinema italiano: gli autori, y film, le idee.* Théoria. Roma.

TORREIRO, Mirito. 'Cinema Paradiso. La última generación del cinematógrafo', en Dirigido por, nº 174, noviembre del 1989, pp. 18-21.

Del context històric i cinematogràfic de la pel·lícula

CASTELLO, Giulio Cesare. (1965): *El cine neorrealista italiano.* Editorial Universitaria de Buenos Aires. Buenos Aires.

DUGGAN, Christopher. *Historia de Italia*. Cambridge: Cambridge University Press, 1996.

HOVALD, Patrice G. (1962). *El neorrealismo y sus creadores.* Rialp. Madrid.

MICCICHÉ, L. (1982): *Introducción al neorrealismo cinematográfico italiano.* Mostra de cinema Mediterrani, Publicaciones del Archivo Municipal de Valencia. Valencia.

Mig segle de cinnecittà. Filmoteca de la Generalitat de Catalunya. Barcelona.

QUINTANA, A. (1997): *El cine italiano 1942-61 del neorrealismo a la modernidad.* Paidós. Barcelona.

De la història del cinema

GUBERN, R. *Historia del Cine.* Barcelona: Editorial Lumen, 1998.

PALACIO, M. y ZUNZUNEGUI, S (coords). *Historia General del Cine. El cine en la era del audiovisual.* Volumen XII. Madrid: Ediciones Cátedra, 1995.

Autora: Montserrat Planella